

УДК 378.32

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2023.87.22>

І. М. Данилюк

викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
гуманітарного факультету
Національної академії Національної гвардії України

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НГУ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВВНЗ

У статті проведено обґрунтування педагогічної технології формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у навчальному процесі ВВНЗ. Зазначено, що комунікативна компетентність офіцера передбачає такий рівень спілкування та взаємодії з підлеглими, який дозволяє йому в межах своїх повноважень, здібностей і соціального статусу успішно управляти колективом, функціонувати в підрозділі, досягати повного виконання службово-бойових завдань.

На основі проведеного аналізу побудовано структуру комунікативної компетентності офіцера НГУ, яка включає такі компоненти: комунікативна спрямованість (ціннісно-мотиваційний компонент комунікативної компетентності); комунікативні знання (когнітивний компонент комунікативної компетентності); комунікативні навички та уміння (операційний компонент комунікативної компетентності); комунікативна креативність (креативний компонент комунікативної компетентності).

Головною метою технології визначено досягнення високого рівня розвитку основних компонентів комунікативної компетентності майбутніх офіцерів під час вирішення професійно-орієнтованих завдань з дисципліни «Морально-психологічне забезпечення підрозділів».

Науково обґрунтована і розроблена технологія формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів відображає три рівні її побудови: науковий, теоретико-методичний та практикологічний. Зазначено, що педагогічна технологія формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів НГУ включає сукупність методів, прийомів, форм підготовки, принципів і правил застосування, послідовних технологічних дій при викладанні дисципліни «Морально-психологічне забезпечення підрозділів» щодо досягнення поставлених в ОПП цілей, що має чіткий інтегральний результат. Вона включає аналіз змісту програми, характеристики перебігу навчального процесу, таксономію завдань, етапи навчання дисципліни, педагогічні умови форму, систему форм, методів, засобів реалізації та критерії успішності.

Ключові слова: майбутні офіцери, комунікативна компетентність, професійно-орієнтовані завдання, педагогічна технологія формування комунікативної компетентності.

Постановка проблеми. Агресивна війна, що розв'язана РФ, сьогодні потребує суттєвих та рішучих кроків держави в обороні та промисловості, економіці та фінансах, а також вимагає реформ в освіті, і в першу чергу – побудову нових концепцій підготовки військових фахівців, розробки перспективних наукових підходів, технологій навчання курсантів у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ).

Нова парадигма української освіти також підкреслює пріоритетне значення підготовленості фахівця, прояв його як особистості та професіонала, компетентного і глибоко освіченого у своїй галузі знань [1].

Проведений нами аналіз рівня розвитку професійно важливих якостей випускників ВВНЗ показує, що молоді офіцери демонструють невпевненість у роботі з особовим складом, нетверді професійні навички та уміння, стереотипність у вирішенні складних управлінських ситуацій, негнучкість під час спілкування з підлеглими та недостатню комунікативну компетентність тощо.

Першочергового розв'язання, на нашу думку, вимагають такі суперечності, що існують сьогодні у системі підготовки майбутніх офіцерів НГУ: між складністю сучасних завдань, що потрібно вирішувати офіцерам НГУ у підрозділах та недостатнім рівнем їх підготовленості до виконання завдань, що потребують їх комунікативної компетентності; між установками військової системи, що вимагає суворого підкорення та дисципліни та стандартами підготовки країн НАТО, що орієнтуються на креативних та творчих керівниках у військах; між вимогами до професійних, особистісних і індивідуально-психічних якостей, що необхідні офіцеру як керівнику та недостатньою ефективністю традиційних методик та технологій навчання, що панують у викладанні дисциплін у ВВНЗ.

Основні ж вимоги української держави до якостей майбутніх офіцерів НГУ є такими: офіцери повинні мати високу професійну компетентність, високу психологічну готовність, здатність до вирішення найскладніших завдань в екстре-

мальних умовах, оперативно приймати рішення, знаходити оптимальні шляхи для виконання службово-бойових завдань, володіти іноземною мовою, ефективно проводити індивідуальну роботу з підлеглими та взаємодіяти в колективі тощо [2].

Утім аналіз стану освітнього процесу у ВВНЗ показав, що науково-педагогічні працівники недостатньо зусиль приділяють формуванню комунікативної компетентності майбутніх офіцерів, віддають перевагу репродуктивним знанням та простим умінням, що не відповідає складності їх майбутній управлінській діяльності у військових підрозділах НГУ.

Аналіз наукових джерел і публікацій.

Дослідження історії становлення і розвитку військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів в Україні проведено В. Ягуповим, М. Нецадимом, В. Толубко, Й. Варієм та іншими. Методичні основи підготовки фахівців у вищих військових навчальних закладах у сучасних умовах розробляють О. Диденко, Ю. Кузь, О. Бойко, І. Ліпатов, О. Міршук та інші.

Психолого-педагогічні аспекти підготовки офіцерів як керівників військових підрозділів давно привернула до себе увагу вчених у зв'язку з потребами практики силових структур України. Різні наукові аспекти підготовки професійних керівників розглядаються в роботах менеджерів, педагогів, психологів, економістів (В. Безбородий, Л. Влодарська-Зола, Ю. Ємельянов та ін.), проблеми формування управлінської культури, управлінських умінь і навичок – у роботах С. Мельникова, Л. Сергеева та ін.

В дисертаціях України останніх років досліджувались такі аспекти цієї важливої проблеми: теорія і практика підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі до управлінської діяльності (В. Свистун), готовності майбутніх офіцерів до миротворчої діяльності (А. Савицька), підвищення управлінської компетентності керівників навчальних закладів (Р. Вдовиченко, О. Зайченко та ін.), теоретичні і методичні основи підготовки інженера у вищому навчальному закладі до майбутньої управлінської діяльності (О. Романовський, Т. Гура), підвищення управлінської компетентності військових керівників (О. Бойко, Т. Мацєвко та ін.), майбутніх пілотів цивільної авіації (Г. Пухальська).

Аналіз наукових досліджень дозволив визначити основні вимоги до комунікативної компетентності сучасного керівника та недоліки підготовки студентів та курсантів у ЗВО України [3]. Однак, особливості формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів НГУ у ВВНЗ, що будуть сприяти виконанню службово-бойових завдань, у наукових дослідженнях сьогодні розкрито не зовсім повно.

Метою статті є обґрунтування педагогічної технології формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів НГУ під час навчання курсантів ВВНЗ дисципліні «Морально-психологічне забезпечення підрозділів».

Виклад основного матеріалу. У дослідженні проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів НГУ нами застосовані суб'єктно-діяльнісний, системний, та особистісний підходи та синергетичні принципи до пошуку знань, про їх взаємозумовленість та взаємовплив. Така компетентність часто розкривається як здатність людини встановлювати та підтримувати контакти з іншими людьми. До її складу як правило входить сукупність знань та умінь, що забезпечують ефективний перебіг самого комунікативного процесу [4]. І вона розглядається як певний рівень оволодіння нормами спілкування, правилами, еталонами, стереотипами поведінки, оволодіння «технікою» спілкування тощо.

Аналіз наукової літератури з психолого-педагогічних проблем формування комунікативної компетентності дозволив виділити наступні позиції дослідників щодо її визначення та сутності:

комунікативні знання, уміння та навички, знання процедури, техніки спілкування (психоаналіз);

поєднання знань, навичок і вмінь з низкою особистісних особливостей;

особливі концепції компетентності.

Однак, усі дослідники сходяться у думці, що комунікативна компетентність містить такі складові як комунікабельність (здатність встановлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми), володіння змістовною інформацією та вміння оперувати нею, здатність до партнерської взаємодії та досягнення взаєморозуміння тощо.

Комунікативна компетентність офіцера, на наш погляд, передбачає такий рівень спілкування та взаємодії з підлеглими, який дозволяє йому в межах своїх повноважень, здібностей і соціального статусу успішно управляти колективом, функціонувати в підрозділі, досягати повного виконання службово-бойових завдань.

Причинами невдалої комунікації офіцера з підлеглими можуть бути:

неправильний вибір стратегії та тактики спілкування з підлеглими;

відсутність уваги й інтересу співрозмовника (інтерес виникає, коли людина усвідомлює особливе значення інформації для себе);

стереотипи – спрощені думки щодо окремих осіб або ситуації, внаслідок чого відсутній об'єктивний аналіз і розуміння як людей, так і ситуацій, проблем;

перенасиченість комунікативного простору інформацією, яка перешкоджає прийняттю

актуальних рішень, призводить до зайвих емоційних перевантажень;

«упереджені уявлення» – як схильність не брати до уваги те, що суперечить власним усталеним поглядам, того, що є новим, незвичайним;

недовіра між людьми – якщо ставлення людини є ворожим, то буде дуже важко переконати її в справедливості інших поглядів;

помилки в побудові висловлювань: нелогічність, неправильний підбір слів, складність повідомлення, слабка переконливість;

зневага фактами, тобто звичка робити висновки за відсутності достатньої кількості фактів.

Так само як і будь-яка з професійних компетенцій, комунікативна компетенція офіцера визначається основними трьома складовими:

мотиваційною (як фахівець ставиться до певної сфери власної діяльності);

когнітивною (що фахівець знає з цього питання);

операційною (як фахівець реалізує свої знання на практиці).

На основі проведеного аналізу нами побудована структура комунікативної компетентності офіцера НГУ, яка включає такі компоненти: комунікативна спрямованість (ціннісно-мотиваційний компонент комунікативної компетентності); комунікативні знання (когнітивний компонент комунікативної компетентності); комунікативні навички та уміння (операційний компонент комунікативної компетентності); комунікативна креативність (креативний компонент комунікативної компетентності).

При проектуванні педагогічної технології формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів НГУ нами було враховано, що головна її мета – це досягнення високого рівня розвитку основних компонентів їх комунікативної компетентності та забезпечення цілеспрямованості, гнучкості та керованості цього процесу під час навчання курсантів дисципліні «Морально-психологічне забезпечення підрозділів». Структурними компонентами такого дидактичного процесу (згідно В. Ягупова) були цільовий, стимулюючо-мотиваційний, змістовний, операційно-діяльнісний, контрольний-регулюючий, оцінно-результативний і суб'єкт-суб'єктний [5].

Педагогічну технологію було побудовано на трьох рівнях – науковому, теоретико-методичному та психологічному [6]. Науковий рівень передбачав використання положень професійної педагогіки, що досліджує та обґрунтовує цілі, зміст і методи навчання та проектує педагогічні процеси у ВНЗ. На теоретико-методичному рівні визначено цілі, зміст, методи, засоби та форми підготовки курсантів. Практична реалізація тех-

нології відбувалася на психологічному рівні під час викладання дисципліни.

Отже, педагогічна технологія формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів НГУ включає сукупність методів, прийомів, форм підготовки, принципів і правил застосування, послідовних технологічних дій при викладанні дисципліни «Морально-психологічне забезпечення підрозділів» щодо досягнення поставлених цілей в ОПП, що має чіткий інтегральний результат. Вона включає: аналіз змісту програми, характеристику перебігу навчального процесу, таксономію завдань, етапи навчання дисципліні, педагогічні умови форму, систему форм, методів, засобів реалізації та критерії успішності [7].

Головною метою цієї технології є формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів при розв'язанні професійно-орієнтованих завдань, що відображають комунікативні функції офіцерів НГУ, під час взаємодії з підлеглими щодо морально-психологічного забезпечення підрозділів. Матеріал дисципліни було побудовано так, що до завдань було включено професійно-орієнтовані і професійні завдання проблемного характеру, що покликані активізувати мотивацію і творчість курсантів, занурити у проблематику виконання професійних обов'язків і ситуацій.

Перша частина матеріалу теоретичного характеру була спрямована на оволодіння курсантами знань щодо поняття, сутності, складових комунікативної компетентності інженера офіцера НГУ, їх прояву під час службово-бойової діяльності.

Друга частина була практичною і включала блок завдань, спрямованих на формування у курсантів практичних умінь і навичок вирішення професійних та проблемних ситуацій шляхом ролевих ігор, використання методу аналізу конкретних ситуацій тощо.

Після засвоєння теорії курсанти під час самостійної роботи виконували в парах завдання творчого характеру, при цьому їх увага акцентувалась саме на спільному виконанні завдань, заохочувалося спілкування, програвання ролей та прояв здібностей публічного виступу, що створювало невимушену атмосферу спілкування.

Згідно аналізу наукових праць, професійно-орієнтовані завдання – це комплексна сукупність навчальних завдань, трансформованих таким чином, що їх вирішення моделює завдання, з якими зіткнуться студенти в майбутній професійній діяльності [8]. У кожному такому завданні закладено повний цикл його вирішення – від постановки проблеми, актуалізації знань, здобутих під час навчання, до самостійного пошуку необхідної літератури, вироблення плану вирішення цього завдання, самого процесу вирі-

шення, самоаналізу та розробки програми самовдосконалення тощо.

Головними вимогами до професійно-орієнтованих завдань нами визначено такі:

максимальна приближеність до професійного середовища військового підрозділу та повнота охоплення змісту діяльності офіцера як керівника; стимулювання професійного інтересу до завдання та способам його вирішення;

забезпечення можливості прояву емпатії та перцепції під час спілкування;

забезпечення тісного зв'язку теоретичного матеріалу та практичних завдань, що відображали комунікативний контекст ситуацій спілкування курсантів;

розвиток ціннісно-мотиваційної сфери під час підготовки до занять і під час аудиторних занять;

розвиток операцій мислення і формування творчих підходів до розв'язання професійно-орієнтованих завдань тощо.

Алгоритм роботи над професійно-орієнтованими завданнями включав 4 етапи: підготовчий, планування, етап виконання та етап самоаналізу. Етапи змістовно було наповнено так, що власний досвід виконання попередніх завдань допомагав у вирішенні наступних. Крім того, це дозволило курсантам встановлювати логічні зв'язки між іншими дисциплінами, між окремими модулями однієї дисципліни, сприяло формуванню цілісного підходу до процесу навчання.

Виконуючи такі завдання, курсанти переконувалися, що їх професійна діяльність під час морально-психологічного забезпечення підрозділів має поліфункціональний характер і не зводиться до окремих фрагментарних знань, методів чи навчальних дисциплін. Це створювало ефект інсайту, демонструвало прогалини і підвищувало мотивацію.

Основою кожного завдання була вихідна інформація: дійові особи, їх характеристика; опис ситуації та умов; елементи середовища та зовнішні фактори, що впливають.

Оцінювалися вірність дій курсантів під час моделювання професійних ситуацій; повнота врахування усіх факторів, що впливали під час рольової гри; винахідливість під час діалогів; успішність виконання завдань у підсумку; винахідливість під час діалогів в парах; відповідність дій курсантів вимогам керівних документів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті проведено обґрунтування педагогічної технології формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у навчальному процесі ВВНЗ. Визначено сутність та побудовано структуру комунікативної компетентності офіцера НГУ, яка включає такі компоненти: комунікативна спрямованість (ціннісно-мотиваційний компонент

комунікативної компетентності); комунікативні знання (когнітивний компонент комунікативної компетентності); комунікативні навички та уміння (операційний компонент комунікативної компетентності); комунікативна креативність (креативний компонент комунікативної компетентності).

Науково обґрунтована і розроблена технологія формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів відображає три рівні її побудови: науковий, теоретико-методичний та праксиологічний. Вона включає сукупність методів, прийомів, форм підготовки, принципів і правил застосування, послідовних технологічних дій при викладанні дисципліни «Морально-психологічне забезпечення підрозділів» щодо досягнення поставлених в ОПП цілей, що має чіткий інтегральний результат.

У подальшому планується розробка варіантів ситуативних завдань для курсантів, що засновані на різних рівнях проблемності.

Список використаної літератури:

1. Каньковський І.Є. Інженерно-педагогічна діяльність та її складові. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти: збірник наукових праць*. 2015. № 21. С. 53–42.
2. Платонов І.В. Структура психологічної готовності особистості до правоохоронної діяльності. *Психологія*. 2010. Вип. 11. С. 320–326.
3. Мамчур Л.І. Мовна і комунікативна компетентність особистості: суть і характерні ознаки. *Педагогічні науки*. Випуск 42. Херсон: Видавництво ХДУ, 2014. 128–134 с.
4. Корніяка О.М. Сучасні підходи до вивчення комунікативної компетентності особистості. *Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. Вип. 3. С. 294–316.
5. Ягупов В. Педагогіка. К.: ВПЦ «Київський ун-т», 2000. 400 с.
6. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Моногр. / С.О. Сисоева, А.М. Алексюк, П.М. Воловик, О. Кульчицька, Л.Є. Сігаєва, Я.В. Цехмістер та ін.; За ред. С.О. Сисоевої. К.: ВІПОЛ, 2001. 502 с.
7. Пухальська Г.А., Керницький О.М. Педагогічні аспекти продуктивного навчання майбутніх інженерів при формуванні умінь комунікативної взаємодії. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія : Педагогіка. – 2019. – Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2019_2_18
8. Музика О.Л. Професійно-орієнтовані завдання у системі підготовки студентів-психологів. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2010. С. 9–23.

Daniluk I. Pedagogical technology for the formation of communicative competence of the future officers of NGU in the educational process of high school

The article substantiates the pedagogical technology of formation of communicative competence of future officers in the educational process of higher educational institutions. It is noted that the officer's communicative competence implies such a level of communication and interaction with subordinates that allows him, within the limits of his powers, abilities and social status, to successfully manage a team, function in a unit, and achieve full performance of service and combat tasks. On the basis of the analysis, a structure of communicative competence of the NGU officer was built, which includes the following components: communicative orientation (value-motivational component of communicative competence); communicative knowledge (cognitive component of communicative competence); communicative skills and abilities (operational component of communicative competence); communicative creativity (creative component of communicative competence).

The main goal of the technology is to achieve a high level of development of the main components of communicative competence of future officers when solving professionally oriented tasks in the discipline "Moral and psychological support of units". Scientifically based and developed technology of formation of communicative competence of future officers reflects three levels of its construction: scientific, theoretical-methodological and praxeological.

It is noted that the pedagogical technology of forming the communicative competence of future officers of NGU includes a set of methods, techniques, forms of training, principles and rules of application, consistent technological actions in teaching the discipline «Moral and psychological support of units» in order to achieve the goals, which has a clear integral result. It includes an analysis of the content of the program, a description of the course of the educational process, a taxonomy of tasks, stages of learning the discipline, pedagogical conditions, a system of forms, methods, means of implementation, and success criteria.

Key words: *future officers, communicative competence, professionally oriented tasks, pedagogical technology of communicative competence formation.*